

Астрахани генерал от инфантерии Емануеля от 12 июля 1828 года” командирований в полк, що формувався з Усть-Дунайського Буджацького війська.

ДАОО. – Ф.1. – Оп. 214. – Спр.1. – Ч.1 за 1828 р. – Арк.459 зв. – 478.

Olena Bachyns'ka

The role of the representatives Black Sea Cossack army in forming of the Cossack troops in South Bessarabiya at fist half of XIX century

On the basis of the archive documents the problems concerning the presence of the Black Sea Cossacks on the territory between the Dnister and the Danube have been considered in the article, as well as their role in forming of the Cossack troops in South Bessarabia has been cleared up, the personal descriptions of the Black Sea Cossacks according to their biographies have been presented.

УДК 94 (477.7):929.52 Скаржинський “1785/1850”

Оксана Дорошенко

РОЗВИТОК ПОМІЩИЦЬКОГО ГОСПОДАРСТВА КОЗАЦЬКОЇ РОДИНИ СКАРЖИНСЬКИХ НА ТЕРИТОРІЇ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ (остання чверть XVIII – перша половина XIX ст.)

Стаття присвячена дворянській козацькій родині Скаржинських, їх внеску в економічний розвиток Південної України в останній чверті XVIII – першій половині XIX ст. Основна увага зосереджена на практичній діяльності Скаржинських у сфері сільського господарства та легкої промисловості в дореформений період. Характеризується роль вищезгаданої родини у галузі лісівництва, садівництва, рільництва та скотарства. Запропонована оцінка внеску Скаржинських у вирішення складних проблем пов'язаних із розвитком господарювання у Південному регіоні.

Дослідження поміщицьких господарств на території південного регіону в наш час, коли в Україні триває складний процес економічних перетворень, набуває особливого значення. Власний досвід розвитку сільського господарства та легкої промисловості в умовах ринкових відносин, незважаючи на плин часу, може бути корисним і сьогодні.

При дослідженні окресленої теми основним інформаційним джерелом є науково-публіцистичні статті, автором яких був Віктор Петрович Скаржинський. Зокрема, це публікації, що стосуються розвитку різних галузей господарства в Новоросійському краї. Вони присвячені лісівництву, садівництву, рільництву та травосіянню, проблемам зрошення та обробітку ґрунтів, а також питанням щодо застосування селекції у вівчарстві та конярстві. Статті друкувались у “Записках Общества сельского хозяйства Южной России”, “Трудах Вольного экономического общества” і стали значним надбанням для сільськогосподарських наук.

Важливе значення мають публікації про економічний стан господарства Скаржинських у дореформений період, це відгуки і спогади громадських діячів та визначних господарників

Новоросійського краю, зокрема Д. Остен-Сакена³⁴⁴, Д. Струкова³⁴⁵, І. Палімпсестова³⁴⁶ та ін.

Варто зазначити, що внесок Скаржинських, які мали безпосередні родинні зв'язки з представниками козацько-старшинських сімей Наддніпрянської України, в економічний розвиток Новоросійського краю, а також історія функціонування поміщицьких господарств у південному регіоні, вивченні недостатньо.

У дореволюційній літературі родина Скаржинських згадуються в працях відомих істориків Новоросійського краю А.О. Скальковського³⁴⁷ та А.В.Флоровського³⁴⁸. Важливі повідомлення залишив священник Петро-Павлівської церкви села Мигія Іван Філіппович в своїй праці "Летопись прихода Петро-Павловской церкви села Мигея, Елисаветградского уезда, Херсонской епархии"³⁴⁹.

У радянській історіографії, здебільшого, негативно оцінювали внесок поміщиків у розвиток господарства, проте збереглась і позитивна характеристика маєтків Скаржинських, особливо в дореформений період, яка подається у працях О. Дружиніної³⁵⁰. Не була залишена поза увагою і діяльність Віктора Петровича Скаржинського як визначного господаря та лісівника. Свідченням цього є стаття А.І.Котова³⁵¹, а також численні замітки істориків-краєзнавців.

У сучасній українській історіографії немає ґрунтовних робіт, присвячених внеску Скаржинських у розвиток багатьох сфер економіки на території Південної України.

У сільському господарстві Південної України з останньої чверті XVIII ст. чітко простежуються дві тенденції. Перша пов'язана зі збереженням традиційного скотарського напрямку господарювання, а друга тенденція характеризується розвитком землеробства і, зокрема, поміщицького, та пошуком інших форм, найбільш пристосованих до нових реалій. Однак вже на середину XIX ст. майже половина дворянських господарств була закладена за борги в опікунському банку, ще 25% була на межі виживання. І лише чверть поміщицьких маєтків можна назвати процвітаючими, саме до таких належать господарство Скаржинських.

Першим із родини почав проживати на півдні Петро Михайлович

344 Остен-Сакен Д. Мысли о ведении рационального хозяйства в Новороссийском крае // Записки Общества сельского хозяйства Южной России (далі – Записки ОСХЮР). – 1867. - №5. – С.410.

345 Струков Д. О лесных насаждениях и запрудах херсонского помещика Скаржинского // Журнал Министерства государственных имуществ. – 1853. - №2. – С. 387.

346 Палімпсестов І. Новоросійський знаменитий хазяїн В.П. Скаржинський // Труды Вольного экономического общества. – 1853. – Т. 4. – С. 305.

347 Скальковский А.О. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края 1730-1823. Ч.2. – Одесса, 1838. – С.349.

348 Флоровский А.В. Отечественная война и Новороссийский край. – Одесса, 1913. – С.15.

349 Філіппович І. Летопись прихода Петро-Павловской церкви села Мигея, Елисаветградского уезда, Херсонской епархии // Записки Одесского общества истории и древностей. – 1901. – Т. XXIII. – С. 5.

350 Дружинина Е.И. Южная Украина в период кризиса феодализма, 1825-1860 гг. – М., 1981. – С.26.

351 Котов А.И. Из истории лесоразведения на Юге Украины // Республиканский межведомственный тематический научный сборник. Лесоводство и агролесомелиорация. – 1969. – №16. – С. 135.

Скаржинський, відомий військовий та адміністративний діяч. Одразу по зруйнуванню Запорозької Січі, будучи отаманом Бузького полку, він займає найкращі землі в колишній Бугогардівській паланці. В 1775 р. купує в генерала П.Текелія село Мигію, яке входило до Ольвіопольського повіту³⁵². Разом із селищем було придбано 6308 десятин землі та 480 кріпаків. Оцінивши вигідне розташування майбутнього маєтку на березі Південного Бугу, П.Скаржинський виміряв силу води неподалік від другого Мигіївського порогу і побудував там водяний млин, який став одним з перших у краї³⁵³.

Продовжити традиції батька зумів Віктор Петрович Скаржинський, який, в першу чергу, прославився як визначний лісівник Новоросійського краю. Про нього сучасники писали: “Цим господарством Новоросія може пишатися, може сміливо виставляти його змагатися з першоступеневими відомими світу господарями Європи”³⁵⁴. В.Скаржинський належав до тієї частини дворян, які дотримувались прогресивних поглядів на розвиток економічних відносин. Він намагався поєднати сільське господарство з переробними галузями легкої промисловості. В маєтках, на досить високому рівні, розвивалось вівчарство, зокрема, такі породи, як карачаївська, шпанська та інші³⁵⁵. У Мигії на річці Південний Буг була побудована сукновальня, на якій вовна піддавалась очищенню, а неподалік знаходилась суконна фабрика, де з цієї ж сировини виготовляли фризи та суконну матерію. Деякі відомості про це підприємство залишив А.Шмідт: “...фабрика має 10 ткацьких верстатів, прядильну машину та верстати рухаються за допомогою коней, а машини для стрижки, водою... Робочих на цій фабриці використовують 75 осіб. Загальний її обіг складає до 6000 крб. сріблом”³⁵⁶. Варто відмітити, що в 30-х рр. ХІХ ст. на території Херсонської губернії нараховувалось усього чотири суконні фабрики, які належали дворянам, їх власниками були Лутковський, Корбе, Кіріяков і Скаржинський. В 1860 р. Департамент торгівлі і промисловості взяв до уваги лише одне суконне підприємство, на якому працювало 87 чоловік і виготовлялось сукна на суму в 6125 крб. сріблом, це була фабрика В.П.Скаржинського³⁵⁷.

Продовжував функціонувати млин, який було оновлено та удосконалено. Викликаний із Німеччини спеціаліст сконструював: “двох половинний з шістьма поставами млин, який став кращим в околицях”³⁵⁸. В 1840 р. внаслідок повені млин було повністю

352 Історія міст і сіл УРСР. Миколаївська область. – К., 1971.- С.692.

353 Филиппович И. Летопись прихода Петро-Павловской церкви села Мигеи... – Т.ХХІV. – 1902. – С. 2.

354 Палимпсестов И. Нечто в роде “Введения” в уроки лесоводства для Новороссийского края // Записки ОСХЮР. – 1852. - №1. – С.66.

355 Скаржинский В.П. О разведении карачаевских овец в имени члена И.В.Э. Общества В.П. Скаржинского в Херсонской губернии//Труды Вольного экономического общества. – 1852. – Т.ІІ. – С. 140.

356 Шмитом А. Херсонская губерния //Материалы для географии и статистики России собранные офицером генерального штаба. – Херсон, 1863. – С.432.

357 Дружинина Е.И. Южная Украина в период кризиса феодализма 1825-1860 гг. – М., 1981. – С.153.

358 Филиппович И. Летопись прихода Петро-Павловской церкви села Мигеи.... – С.2.

зруйновано, його відновлення почалось з наступного року при сприянні французького інженера Гейфе. Нова конструкція була ще більш модифікована, а мука стала настільки якісною, що були знайдені ринки збуту за кордоном. Сучасники писали: “..цей період млинарства у Мигії цілком можна назвати “золотим віком млина”³⁵⁹. Також, у господарстві були збудовані винокурний та цегельний заводи, працювали кузня, слюсарня і різного роду майстерні, зокрема штукатурна та швацька. В економії знаходились значні поклади граніту, це спричинило будівництво каменоломень, які приносили чималі прибутки.

В Мигії розташовувався кінний завод (його основу склали коні з заводу гетьмана Розумовського), жеребці якого постачались до імператорської кавалерії³⁶⁰.

Розуміючи потреби краю у водних артеріях поміщики Скаржинські будували в господарствах штучні водоймища. Віктор Петрович Скаржинський був автором декількох проектів щодо будівництва загат у степовій Україні. Інспектор сільського господарства Д.Струков відзначав: “В его имениях Херсонской губернии запружено 25 балок, из которых очень немногие в прежние время имели проточную воду, а теперь некоторые представляют вид обширных озер. Запруды устроены с большим знанием дела и пожертвованием труда”³⁶¹. Водоймища були основним елементом у системі зрошення і сприяли розвитку лісівництва, садівництва та огородництва.

Сучасники поважали та цінували внесок родини Скаржинських в економічний розвиток Південної України в кінці XVIII – першій половині XIX ст. Найбільше визнання отримав визначний лісівник Новоросійського краю Віктор Петрович Скаржинський, якому в 1872 р. було встановлено пам’ятник у місті Одесі. В наш час, не зважаючи на політичні та економічні зміни минулих десятиліть, пам’ять про талановитих господарів краю оберігається місцевими краєзнавцями.

Oksana Doroshenko

Development of the landlord property of the Skarzhyns'kyis in the territory of Southern Ukraine (at the end of the XVIIIth – in the first half of the XIXth c.)

The article is devoted to the noble family of Skarzhyns'kiyis, their contribution into economic development of Southern Ukraine at the end of the XVIIIth – in the first half of the XIXth centuries. Main attention is paid to practical activities of the Skarzhynskys in the field of agriculture and light industry during the pre-reform period. The role of the above mentioned family in the sphere of forestry, gardening, arable land farming and cattle breeding is investigated as well. Contribution of the Skarzhyns'kyis into the decision of complex problems connected with the development of the economy of the Southern region is appreciated.

359 Там само.

360 Палимпсестов И. Нечто в роде “Введения” в уроки лесоводства.... – С. 70.

361 Скаржинский В.П., Струков Д. Вопросы и ответы на запруды в степных местах Новороссийского края // Записки ОСХЮР. – 1852. - №9. – С. 427.